

סוגית דין מוכר עצמו

דכל המיעוט של מוכר עצמו הוא רק

ט. גמ' דתניא מוכר עצמו לשש ויתר על שש ופרש"י אם המתנה לימכר לעשר שנים.

שיכול לקצוב שנים אבל אם מכר בסתמא נכלל בדין מכרוהו בי"ד שיוצא בשש בגזה"כ. אמנם המלבי"ם (שמות כ"א ב) פירש דעת

מוכר עצמו בסתמא

נחלקו הראשונים בדין זה דמוכר רש"י דמוכר בסתמא יוצא בשש עצמו בסתמא אם יוצא בשש או מפני שמסתמא כוונתו היתה לשש ביובל. דברש"י ורמב"ם (בריטב"א כפי שמצינו בתורה בעבד שמכרוהו כתב שזו גם דעת תוס') מדויק בי"ד.

שסוברים דיוצא בשש והדיוק מוכר עצמו פחות משש: הריטב"א

ברש"י הוא שפירש "אם התנה להמכר לעשר שנים" על המילים "ויתר על שש" (ולא כתב "נמכר

למלך (הלכות עבדים פ"ב ה"ג) תמה על הקושיה האם החילוק בין עבדות

לשכירות תלוי ביציאת קודם שש?! לשכירות תלוי ביציאת קודם שש?!

אטו מי שנשכר לשש יהיה לו דין עבד שאינו יכול לחזור בו בתוך הזמן

אם לא התנה, דכשמוכר עצמו סתמא יוצא ביובל.

ויהא האדון מוזהר להשוותו במאכל ובמשתה וכו' ויעבור השכיר באיסור

ויהא האדון מוזהר להשוותו במאכל ובמשתה וכו' ויעבור השכיר באיסור

ויהא האדון מוזהר להשוותו במאכל ובמשתה וכו' ויעבור השכיר באיסור

ויהא האדון מוזהר להשוותו במאכל ובמשתה וכו' ויעבור השכיר באיסור

ד"לי בניי עבדים"?! אלא וודאי "מוכר עצמו מנין (שנקנה בכסף)" החילוק הוא, דשכיר לא נקנה והלוא המתני' לא איירי במוכר אלא למעשי ידיו ועבד נמכר עצמו?! ומתרץ: א) דאה"נ, דקושיית לגופו, ולא משנה מספר השנים. הגמ' שם היא רק אליבא דר' אליעזר [בשיעורי הגר"ש (קנ"א) מביא (הסובר דמשנתנו איירי גם במוכר דהאבן האזל בשם הגר"א קוטלר עצמו - שנמכר לשש דווקא¹). (ב) כתב דלהסוברים דסתמא מכור דקושיית הגמ' לעיל אינה על המתני' לשש, סוברים דאינו נמכר לפחות אלא לברר את האמת מדוע גם מוכר משש, ודחה דבריהם דאיכא עצמו נקנה בכסף. והתויו"ט כתב למימר דבמוכר עצמו נוסף שיכול דהא דתני במתני' סתמא דיוצא להתנות ולשנות דין היציאהבין בשנים קאי גם על מוכר עצמו, שהרי לפחות ובין להוסיף אבל בסתמא, יוצא עכ"פ בשנים שקצב במכירתו. יוצא בשש. וז"פ)

י. במה איירי המתני':

הקשו הראשונים, אם מוכר עצמו אינו יוצא בשש, מדוע נזכר במשנה בסתמא, "וקונה את עצמו בשנים" - דמשמע שכל מוכר הרש"ש מבואר כפירושו של החש"ל, ומכוח קושייה זו למד הרשב"א דהמשנה איירי, לרבנן במכרוהו בי"ד דווקא. ומשום כך הוא מתקשה לעיל בגמרא מדוע הקשתה הגמ'

1 והעירו התלמידים ני"ו דהא ר"א קדם למשנה? ואולי י"ל בכוונתו דהמשנה סתמא דעבד עברי נקנה בכסף ויוצא בכסף לכלל חד כדאית ליה לרבנן במכרוהוט בי"ד ולר"א גם במוכר עצמו. ודו"ק.

הערה [ק1]: מדברי

הרש"ש מוכח שסבר בדעת רש"י דמוכר עצמו בסתמא יוצא בשש, היינו משום שכל המיעוט הוא שיכול להתנות

ולקצוב שנים כרצונו אבל אם לא קצב, נשאר דינו כדין מכרוהו בי"ד שיוצא בשש מחמת גזה"כ. אמנם המלבי"ם

(שמות כ, "א ב) פי' דעת רש"י דבמוכר סתמא יוצא בשש משום דמסתמגא דעתן לשנים הקצובים לעבד הנמכר, ולפי"ז לא מתיישב מידי אליבא דרש"י ודו"ק.

ולדבריו, יתכ

דאל"כ לא עדיף ביאור זה מביאור התויו"ט, שהרי יציאתו בשש הוא ג"כ מחמת שכך היה דעתו. (ודו"ק.)

יא. רש"י ד"ה מכרוהו בי"ד וכו' אבל במוכר עצמו לא כתיב שש, ד"כ תקנה עבד עברי", מיד אחרים משמע.

ביאור דברי רש"י: והקשו התלמידים ני"ו, כיצד משמע בפסוק דאיירי במכרוהו בי"ד? ותירצו התלמידים ני"ו דברש"י פרשת משפטים מבואר דכי תקנה ע"ע, היה אפשר להעמידו במוכר עצמו, אלא דמייתר שהרי כבר נאמר וכי ימוך אחיך וכו' למוכר עצמו, וע"כ איירי במכרוהו בי"ד. וכבר העיר זאת במקנה ולפיכך פירש דברי רש"י, על הפסוק "כי ימכר לך אחיך העברי" בפרשת ראה, שבו כתוב "ועבדך שש שנים". ומש"כ "דכי תקנה עבד עברי ע"י אחרים משמע" -

כ"ז הוא מדברי רש"י לבאר הלימוד דבפרשת ראה. ודו"ק

רש"י ד"ה מכרוהו בי"ד וכו' דכי תקנה עבד עברי מיד אחרים משמע. יעויין מש"כ בזה לעיל עמ' ? והקשו התלמידים ני"ו על דברי רש"י בפרשת משפטים. מנלן דפרשה זו איירי במכרוהו בי"ד. הלוא כמו שיש פרשה נפרדת למוכר עצמו (בפרשת בהר) כך גם ישנה פרשה נפרדת למכרוהו בי"ד (בפרשת ראה)? ומצאתי שעמדו בזה מפרשים רש"י ובספר לבוש האורה (לבעל הלבוש) כתב ליישב דבפרשת משפטים הוזכר עבד עברי לענין שש, מזונות אישתו, רציעה, ומסירת שפחה. ובפרשת בהר לענין איסור עבודת עבד ויציאת יובל. ובפרשת ראה לענין שש, הענקה, ורציעה, לכן אילו היה פרשת משפטים איירי במוכר עצמו היתה התורה כותבת הכל בחדא

פרשה (כי לא הוזכר של זה בזה) משא"כ אם נפרש דאיירי במכרוהו בי"ד, לא קשיה כי זו מידה בתורה, "פרשה שנאמרה ונשנית".

יב. גדרי שש ורציעה: האחרונים חקרו בדיני יציאת שש, ורציעה. האם יציאת שש פירושו של דבר שהמכירה מוגבלת מראש לשש שנים, וכשמגיע שש נגמרה המכירה, והרציעה היא קנין חדש לעשות המשך לעבודות. כמו שמשמע פשטות לשון המשנה "הנרצע נקנה ברציעה" או שהמכירה היא לעולם, ויציאת שש הוא יציאה דגזה"כ, והרציעה מבטלת את הדין יציאה. (קנין פירות אות כ"ג שיעורי הגר"ש קמ"ט, קנ"ד) והוכיח הגר"ש מדעת הריטב"א הסובר שבכל גווני במוכר עצמו, יוצא לפי מספר השנים שקצב (בין לפחות ובין ודחה. ודחייתו צ"ב, שהרי אם

ליותר, ובסתמא, הוי מוכר עד היובל) דאמאי בענין למעטו מדין רציעה, אם נאמר שהרציעה הוא ביטול היציאה. (במילים אחרות - להריטב"א מוכר עצמו בסתמא, יוצא ביובל, ואין שייך רציעה, ואם קצב לו שנים, כשמסתיים השנים מסתיימת מכירתו ממילא ואם הרציעה אינה קנין חדש, במה יקנהו להמשיך עבודתו, ואמאי בעינן מיעוטא!?) וע"כ דהרציעה הוא קנין חדש להמשיך עבודתו. (לענ"ד נראה להביא ראיה נוספת, דרציעה הוי קנין חדש מדברי התורי"ד בדף כ"א שהבאנו לעיל באות ד' שכתב "ראיתי כתוב בשם ר"ת דהא דלא תנא וקונה עצמו בגרעון כסף (לגבי נרצע) משום שאין שייך בו, כיון שלא נקנה בכסף" וזה ברור לכאורה. ואף החולקים שם לא ראו לחלוק משום הכי, וע"כ דכולהו מודו בזה. שו"מ בק"פ עמ' מ"ח שהביא ראיה זו ודחה. ודחייתו צ"ב, שהרי אם

אמרין שהרציעה רק מבטלת את שניו? אמנם לא זכיתי להבין קושייתו היציאת שש והוברר שמתחילה דהנה האחרונים הביאו דברי שו"ת היה מכירתו בכסף זה עד היובל, הרשב"א ח"א קל"ז ששאלו אותו א"כ יש לחשב הגרעון בכה"ג לגבי האם נרצע יכול להציל עצמו מן יובל) גם בקוב"ש אות קכ"ט הרציעה ע"י שימכור עצמו לרבו מבואר דהו קנין מחדש. בכסף? וענה דמסתברא דלא, דא"כ יג. משנה: הנרצע נקנה ברציעה. בטלת רציעה, וגזה"כ היא לרצוע ובגמ' - מוכר עצמו אינו נרצע וכו'. אוזן ששמעה וכו'. עכ"ל. וא"כ מבואר רציעה אם צריך הסכמת האדון: דזה גופא חידשה התורה שהרוצה החזו"א כתב נראה דהוי רשות להמשיך עבודתו אצל האדון, על ואין כופין את רבו לרצעו. (ויעוין כורחו יירצע. [נ.ב. ומשמעות לקמן כ"ב ע"א דבעינן דרבו אוהבו הרשב"א נראה פשוט שאפילו אם והוא אוהב את רבו. ודנו מחברי ירצה למכור עצמו לזמן פחות מן זמנינו אם להביא משם ראה היובל, ג"כ לא יועיל, אלא ירצע לדבריו. ולכאורה פשוט שאם יעבוד עד היובל או ימתין עד שיצא האדון אינו רוצה בו לעבדות, זו לחרות ואחר שיצא לחרות יחזור לבד סיבה מספקת שלא לאהוב וימכור עצמו] ועוד יש נפק"מ בזה אותו וממילא לא ירצע. ועוד יש שנרצע מאשר אם ימכור עצמו, לעיין בזה.) כמבואר בחזו"א בתרוצו. א' שרבו יד. הריוח והנפק"מ שברציעה: ממשיך למסור לו שפחה בע"כ אפי' הקשה החזו"א למה חידשה לת"ק. ב' שרבו אינו יכול ליקח ממנו התורה רציעה, הלוא יכול למכור השפחה הקודמת שייחד לו, כי לו עצמו שוב ושוב כאשר יכלו העבדות הקודמת נמשכת. (ואפי'

אם הרציעה הוא "קנין חדש" אבל בכסף או משום דקנסתו תורה עכ"פ העבדות נחשבת להמשך להרצע ולעבוד עד היובל, דהר"מ אחד לענין השפחה. ודו"ק.) ג' סובר כדעת התוס' רי"ד דנרצע הוי שאינו עובד את הבן. ד' לפי צד קנס התורה שיעבוד עד היובל משום ספק של המשנה למלך שאם שעבר על רצון ה' בהשתעבדו נמכר כשהיה נשוי ונתאלמן, מותר מרצונו לעבדות ולכן אינו יוצא בגרעון בשפחה, מהני הרציעה להשאירו כסף וה"ה בשטר ואפילו מרצונו של בהתרו משא"כ אם ימכור עצמו האדון. [לכאורה פשוט שאין הכרח שהתורי"ד סובר דל"מ אף ברצון מחדש.

טו. במשנה: הנרצע יוצא ביובל האדון. אבל מוכרח בר"מ שסובר ובמיתת האדון. כהתורי"ד, דהוי קנס. שו"מ כן שכ"כ

יציאת נרצע בכסף ובשטר: ובר"מ הק"פ כ"ג, ודו"ק.] אבל הראשונים כתב (עבדים פ"ג ה"ז) נמצאת האחרים סבורים דיכול לצאת בשטר למד שהנרצע אינו קונה עצמו ובכסף ברצונו של האדון. (אפילו אלא ביובל ובמיתת האדון. ומדייק בכסף מהני, גם לשיטת רש"י דגרעון המשנה למלך (שם) דאינו יוצא כסף שייך דווקא כשנקנה בכסף, כי אף בגרעון כסף ובשטר ואפי' דין זה היא רק לגבי יציאה בע"כ של ברצון האדון. וכן הוא דעת האדון, משא"כ ברצונו, מהני משום השיטה לא נודע למי. ומבאר דלא גרע מעבד כנעני כמש"כ רש"י המשנה למלך דתלי דין זה ט"ז א'. ועיין מנח"ח מצוה מ"ב אות בפלוגתת הראשונים שהביא ט"ז).

התורי"ד האם נרצע אינו יוצא טז. גמרא: עד שיאמר כשהוא עבד - בגרעון כסף משום שלא נקנה פירש"י דבעי לומר "אהבתי" קודם

שכלו שש. ולקמן כ"ב ע"א איכא והרציעה רק גומרת וקובעת ששוב סוגיה דמבואר דבעי לומר פעם לא יוכל לחזור בו. ומביא הגר"ח"ק אחת קודם שמתחיל לעבוד ראיות דלכאורה משמע טפי כצד תמורת הפרוטה האחרונה שנקנה הב'.

בו (וכבר היו לו אישה שפחה

ובנים) ועוד פעם אחר שהחל יז. גמ' אזנו שלו ולא מוכר עצמו וכו' לעבוד תמורת הפרוטה האחרונה. ולא אזנה של אמה העבריה.

והחזו"א דן שם האם הרציעה ובתוס' הקשו תיפוק ליה דבעינן צריך להיות ג"כ בתוך השש או "אהבתי", ואילו מוכר עצמו אסור אף לאחר השש [ובספר קנין בשפחה ולא יכול לומר "אהבתי"? פירות כתב דדעת המקנה ותירץ דהוי ילפינן מהגז"ש, דלא דהרציעה צ"ל בתוך שש. אבל בעינן שיאמר אהבתי. והקשה הביא ראיות רבות להוכיח דנרצע הקוב"ש (ק"ה) דאפילו נילף גז"ש, אחר סוף שש] מבואר בחזו"א נאמר דדמי למכרוהו בי"ד כאשר אין ובק"פ להגר"ח"ק דפשוט הוא לו אישה ובנים דבכה"ג אין רבו שיכול העבד לחזור בו קודם מוסר לו ואינו נרצע משום דבעינן הרציעה, כי הרציעה היא הקובעת אהבתי וה"נ מוכר עצמו לא יירצע! להחליט אותו לעבד עד היובל ותירץ דאי לאו מיעוטא הוה ילפינן כדתנן "נקנה ברציעה" אבל מהגז"ש דלא בעינן "אהבתי". ואפילו מספוקים הם בנרצע אחר שש, במכרוהו בי"ד יירצע גם אם לא היו האם בנתיים פקע עבדותו ונאסר לו אישה ובנים ולא נמסרה לו בשפחה, א שכיין שאמר "אהבתי" שפחה.

אינו יוצא לחרות כ"ז שלא חזר בו,

ולגבי המיעוט שאמה עבריה לא נרצעת. הקשו הראשונים והאחרונים חבילי קושיות:

א- התוס' רא"ש מקשה כקושיית התוס' דהא לא יכולה לומר אהבתי? ותירץ כתירוץ התוס'.

ב- הרשב"א מקשה דהא הוי מוכר עצמו וכבר נתמעטה (שהרי בי"ד לעולם לא מוכרים אמה)? ותירץ א. מכירת אב את בתו הוי כמכירת בי"ד שהרי נמכרת בע"כ.² ב. דהא כתיב "ואף לאמתך תעשה כן" גבי רציעה והו"א דנרצעת בכל גווי. ג. דבעינן למעטה דאל"כ לא נוכל למעט מוכר עצמו (כי נעמיד המיעוט על אמה בלבד.) וכתב שזה העיקר.

ג- החזו"א מקשה (קמ"ח) שהרי ברציעתה היא מפקיעה עצמה מאביה וכיצד ניתן לעשות זאת? (שהרי היא צריכה לחזור לרשות אביה אחר השש או הסימנים, עד הבגרות³)? ותירץ (כתי' הב' ברשב"א הנ"ל) דמדכתיב ואף לאמתך הו"א דנרצעת אף דמפקיעה עצמה.

ד- הקוב"ש הקשה דבדף כ"ב מבואר דהרציעה הוי קנס וקטנה לאו בת קנסא? (והתלמידים ני"ו תירצו דבעינן למעט רציעה אחר הסימנים. לדעת הגר"ח ק שהבאנו לעיל אות ט, דרציעה הוי אחר היציאה. ודו"ק) ה- הנצי"ב הקשה דהרי קטנה אין אמירתה כלום?

3 אגב מכאן מוכח שסובר החזו"א ג"כ דרציעה הו קנין חדש, ולא ביטול הדין יציאה, דאי הוי רק ביטול היציאה, מה הקשה, הרי לא נפקע שום דבר מן האב, רק הוסר הסיבה שיכולה לגרום לה לשוב אליו!

2 והעירו התלמידים ני"ו דזהו דלא כתוסי לעיל ה' ע"ב דמכירת אב נחשב מדעתו.

וניתן ליישב הכל בתירוץ צריך שטר לשחררו? והרשב"א כתב הרשב"א כמש"כ החזו"א על שם דבאמת יוצא כך לדינא שא"צ קושייתו. שטר שחרור ומ"מ "צריך תלמוד דהא סתמא תניא".)

יח. מוכר עצמו אין רבו מוסר לו בדומה לזה מצינו לגבי עבד שפחה (לת"ק): ופרש"י ואסורה (שמכרוהו בי"ד) שלא היו לו אשה לו. וכן מבואר בר"מ. וכן מוכח (ישראלית) ובנים דמבואר בדף כ' בדעת התוס'. א' מקושייתם בד"ה ע,א דנחלקו ת"ק וראב"י אי רבו ולא אזנו. ודו"ק. ב' ממה שכתבו מוסר לו שפחה. לת"ק מוסר לו, בהא דר' שמלאי בד"ה ואידך ולראב"י אינו מוסר לו. ולשיטת (הב'). אמנם הריטב"א פליג ראב"י יש לדון האם יכול לקחת וסובר דכל המיעוט הוא רק לענין שפחה מרצונו? בריטב"א מבואר שלא יוכל רבו למסור לו שפחה להדיא גם בנידון זה שמותר לו. בע"כ אבל אם רצה, מותר לו ובדעת רש"י מדייקים האחרונים ליקח שפחה. (והביא ראיה מהא (מדכתב שם רבו מוסר לו - בעל דלקמן דף ט"ז ע"א מבואר דהא כורח) שמודה לריטב"א אבל בתוס' דבעינן גרעון כסף או שטר ולא הרא"ש שם מדוייק שסובר אף בזה סגי במחילה היינו משום דעבד שאינו יכול ליקח שפחה כלל.

עברי גופו קנוי דהיינו שיש בו קנין ובדעת הר"מ (הלכות עבדים פ"ג איסור להתירו בשפחה, ולכך ה"ב) מסתפק המשנה למלך אם בענין קנין גמור לחזור ולאסרו סובר כהריטב"א (ורש"י) שמותר. או בשפחה. וא"כ במוכר עצמו לרבנן, שסובר (כהתוס' הרא"ש) שאסור. אם נאמר שנאסר בשפחה, למה ומבארים האחרונים את יסוד

מחלוקתם כך: דהנה התוס' אין לו היתר. וכ"כ גם היש"ש (אות בימבמות דף ע' ע"ב (ד"ה אלמא כ"ב) דאינו מותר אלא בשפחה לא קני ליה רביה) כתבו "דהא שמוסר לו רבו. והוסיף, שאין רבו דעבד עברי גופו קנוי היינו לענין רשאי למסור לו אלא שפחה שיכולה שצריך גט שחרור ולא סגי ליה להוליד עבורו ולדות. אבל הריטב"א באמירה אבל לענין מצוות אינו סבר דיסוד ההיתר בשפחה הוא קנוי, והא דשרי בשפחה כנענית שכל עבד עברי יורד בדרגת קדושתו היינו משום שצריך שיעבוד את ושוב אין עליו איסור לישא שפחה רבו ביום ובלילה" (ובזה הם (כמו שממזר מותר בשפחה). אלא מבארים מדוע אין ע"ע של כהן שהתורה התירה לאדון באופנים אוכל תרומה) מבואר א"כ מסוימים, לכופו על כך. ופשוט לפי"ז בדבריהם שההיתר בשפחה שהוא מותר בכל שפחה אפילו אינה ביסודו הוא משום שעבודו לרבו של רבו ואינה ראויה להוליד. וצורך רבו, וממילא באופן שאין ובדעת רש"י, לפי מה שד"יקו בדבריו רבו יכול ליתן לו שפחה, הוא שמוכר עצמו לת"ק אסור בשפחה. אסור בה לגמרי. ובזה מדוייק ומכרוהו בי"ד שאין לו אישה ובנים, לשון רש"י שכתב כאן "רבו מוסר מותר בשפחה אעפ"י שאין רשות לו שפחה - שיהיו לו וולדות לרבו לכפותו - ביארו האחרונים הימנה" היינו כי זה טעם ההיתר. דסבר דמוכר עצמו אינו יורד [ובזה יבואר ג"כ שיטת המהרש"א מקדושתו אבל מכרוהו בי"ד הוי בגיטין מ"א ע"א שכתב שרק ירידה מקדושתו, ואפילו כאשר אין לו בשפחה של רבו הוא מותר אבל אישה ובנים, מותרת לו, אעפ"י שאין בשפחה אחרת שאינה של רבו רבו כופהו לכך.

ואם יש לו רק אישה או רק בנים, אישה ובנים יכול ליקח שפחה
האם מותר לרבו לתת לו שפחה מדעתו. אבל התוס' הרא"ש מבאר
לדעת ראב"י? בר"מ (פ"ג ה"ד) אי קדימתך - אחר שנשאת אישה
מבואר דבעינן אישה ובנים וכתב קודם שנולדו הבנים, משום דאזיל
דזה דברי קבלה. ואילו בתוס' לשיטתו שסובר דאינו רשאי ליקח
הרא"ש מבואר דסגי בחד מהני או שפחה מדעתו. וסובר דסגי באישה
אישה או בנים. [וכפי הנראה דייק או בנים, כמש"כ לעיל. אמנם בדעת
זאת הר"מ מדברי הגמ' דבעינן יש הר"מ שסובר דבעינן אישה ובנים,
לו אישה ובנים, אך לא מצא לזה אם נאמר כצד א' של המשנה למלך
מקור בקרא ולכן הכריח דהוי להו שסובר דאסור בשפחה כדעת תוס'
קבלה ע"כ. ויעוין בספר המפתח הרא"ש, קשה איך מיושב ר'
בשם ספר שם יוסף. ודו"ק. ואם כי שמלאי? מה מועיל שיגנוב וימכר
יש שלמדו אחרת אבל כך פשוט הלוא אסור בשפחה כל זמן שאין לו
יותר לכאורה. אבל רש"י ותוס' אישה ובנים? ותירצו הפורת יוסף
למדו בגמ' ד"או או קאמר" או והיעב"ץ דיש לומר דר' שמלאי סבר
אישה או בנים (יעוין רש"ש כת"ק דראב"י, דלא בעינן אישה בנים
במקום כ' א'). כלל. ודו"ק.

ובהא דר' שמלאי שהביאו התוס' יט. אבל לגבי אישה וילדים כנענים
ד"ה ואידך (הב') דאמר שצריך כדי לומר "אהבתי" וכו' ואת
לאושפזיכניה "אי קדמתך אשתי ואת בני" כדי להתיר לרצעו,
טהרתינהו לבנך" פירש"י שם בזה כו"ע מודים דהוי לעיכובא שיהא
"קודם שנשאת אישה". והיינו לו שפחה וגם ילדים, ובלי זה אינו
לשיטתו שסובר דאף באין לו נרצע. (תוה"ר כ) ועוד שאלו

התלמידים ני"ו האם צריך 2 בנים או סגי בחד? ומצאתי במשנה למלך (פ"ג הי"א) שכתב דהעצמות יוסף נסתפק בזה שמא מספיק אחד. וכמו שכתוב "ובני פלוא אליאב" והכנה"ג הכריע דסגי בחד.

כ. עוד הקשו התלמידים ני"ו איך יעץ ר' שמלאי לגנוב הלוא הוא איסור? והביאו דהרד"ל מתרץ דכיון דמתכוין להחזיר אח"כ ואין עושה אלא כדי לטהר בניו, שרי. ועיין ריטב"א כאן וברש"י ותוס' דף ס"ט ע"א.

עוד הקשו איך מותר למכור עצמו לעבד דהתוס' כתבו ד"הול"ל זיל זבון עצמך" הלוא גם זה הוא איסור? ומצאתי במנחת חינוך (עמ' רכ"ד אות י"ז) דאין אדם רשאי למכור עצמו לעבד ורק אם העני עד שלא נשאר לו כסות נתנה לו

התורה רשות למכור עצמו וכתב דנ"ל שאם עבר ומכר עצמו לישראל. בלא שהעני אינו מכור כלל. והביא סוגיה זו דר' שמלאי, והוכיח מדברי התוס', דמותר למכור עצמו לצורך מצוה. (והקשה סתירה לזה מתוס' במקומות אחרים דמשמע דאסור אף לדבר מצוה עיי"ש) ועיין ריטב"א כאן. ולא נתברר לי דבריו מספיק. ודו"ק. עוד הקשו מה יועיל שישא שפחה ויוליד בנים עבדים הלוא אסור לשחררם דהמשחרר עבדו עובר בעשה? כבר הקשה זאת המהרש"א. והרש"ש תירץ (שם ס"ט ע"א) דמוכח מהר"ן דאם העבד משלם עבור השיחרור אין בזה איסור, וה"נ י"ל שיוכל ליתן להם דמים (על מנת שאין לו רשות בהם) ויתנו לו הדמים בעבור השחרור. אמנם יעויין בר"ן בגיטין כ' ע"ב ד"ה כל. וצ"ע דברי הרש"ש

שהרי עצם נתינת הכסף בפרט דהרי הר"מ לא חילק באף מקום שהוא לצורך זה למה לא ייחשב בין מלוה לשכירות? ג"כ באיסור מתנת חנם?! ומתרץ בג' דרכים: ועוד דנו המפרשים לגבי הבעיה א- כפי מה שמיישב הרשב"א את שאם יש לו כסף לא ימכר גם ההלכה כר' נתן עם ההלכה כת"ק, ע"י בי"ד. (ועיין קובץ הערות דהיינו, דר"נ יפרש מחלוקת ת"ק ור"א במשמעות דורשין, כלומר, בין [הערה סוף הסוגיה דר' שמלאי ת"ק ובין ר"א סוברים כוותיה ומ"מ מבואר דממזר נושא שפחה ואין ת"ק העדיף להעמיד הקרא "הענק צריך כלל למכור עצמו לעבד תעניק לו" למעט מוכר עצמו משום עברי] סברא "קאי בעבד ממעט עבד קאי בתוס' הנ"ל - דר"א שמותי היא: בעבד ממעט בע"ח?! ור"א העדיף יעויין תוס' שבת ק"ל ע"ב ונידה למעט בע"ח ולא למעט מוכר עצמו ח' ע"ב די"מ מלשון נידוי ותוס' (או משום שהעדיף להעמיד מפרשים משום שהיה מתלמידי המיעוט במכרוהו בי"ד. או כדי ב"ש. שלא לבטל הגז"ש דשכיר שכיר) כא. תוס' ד"ה ואידך ב- כפי מה שמיישב הריטב"א את הר"מ פסק דאין מעניקין למוכר הל' כר"נ עם הל' כת"ק. דהיינו עצמו וגם פסק כר' נתן. ויש דבאמת הגמ' ידעה שיש מ"ד שכתבו משום כך דדעתו כדעת שסובר דלא ילפינן שכיר שכיר ר' נתנאל בתוס'. אבל הש"ך ומכיון שבסופו של דבר לא (בסימן פ"ו סק"ג) משיג על כך מצאנוהו באופן מוכרח, יש לחזור

ולפרש מחלוקת ת"ק ור"א, אם "שכיר"? ובשיטה לא נודע למי ילפינן שכיר שכיר או לא (כמו מיישב קושיה זו. דמהא דקריה ההו"א) וממילא כו"ע יכולים רחמנא "שכיר" סגי ללמוד לימוד למסוק כר' נתן. אחד (ליורשים או לבע"ח). ופשוט

ג- על הדרך של ר' נתנאל אבל לגמ' שמסתבר דאתא ללמדינו שונה במקצת, דהיינו שבמלוח נתינה ליורשיו שזהו לטובתו מאשר ושכירות כו"ע פוסקים כר' נתן נתינה לבע"ח שאינו לטובתו. ורק בעניני צדקה כמו צדקה

ומעשר עני (והענקה הוא ג"כ רש"י ד"ה ולא אזנה - והא דכתיב מדיני צדקה כדמשמע בכמה "ואף לאמתך תעשה כן" אהענקה דוכתי). פליגי ת"ק ור"א אם קאי כדלקמן. ומבואר א"כ, דלגבי לפסוק כר' נתן או לא. אמה יש מיעוט דאינה נרצעת.

כב. גמ' ואידך ההוא מבעיא וריבוי. דמעניקים לה ולכאורה ליה ולא ליורשיו, יורשיו אמאי קשה מדוע צריך פסוק לרבות לא שכיר קריה רחמנא וכו' אלא לו ולא לבעל חובו וכו'. הקשה עברי עבריה? ותירצו התלמידים

בקובץ שעורים (ק"ו) מאי שנא ני"ו וכונו בזה לב' תריצי השלנל"מ לענין בע"ח מלענין יורשים? (י"ז ב) א- כיון דלא שייך בה "משנה מדוע לגבי יורשים פשוט לגמ' שכר שכיר" שהרי אין שייך אצלה שאין למעט, משום שנקרא עבודת לילה להעמיד לו וולדות לכן "שכיר" ואילו לגבי בע"ח פשוט היינו סוברים שאין מעניקים לה לגמ' שניתן למעט אע"פ שנקרא

ואחר שנתרבה אמה להענקה לנו ללמוד דמעניקים לאמה, מן
אע"פ שאינה עובדת בלילה ההיקש, אעפ"י שאינה עובדת
הו"א לרבות אף מוכר עצמו, בלילה. וכל מה שנכתב הריבוי הוא
ולכן הוצרכה התורה למעטו. רק כדי שלא נטעה למעיטה) אבל
ב'- באמת יש לרבות בה הענקה לפי מהלך א' יש לעיין בזה
מן ההיקש אבל כיון שהתורה לכאורה. שהרי לפי מהלך זה
באה למעט את מוכר עצמו מתחילה היה פשוט שעבודת לילה
הוצרכנו לרבות את אמה, מעכבת ובאה התורה וריבתה את
דאל"כ, היינו טועים לחשוב האמה להענקה ואח"כ מיעטה את
שהתורה מתכוונת במיעוט מוכר עצמו. ויש לדון האם במסקנה
הענק תעניק לו, למעט את נשאר הגלוי מילתא מאמה,
האמה, כיון שהיא מוזכרת שעבודת לילה אינה מעכבת ורק
בפרשה זו. מוכר עצמו נתמעט מגזיה"כ או
ויש לדון לפי דבריו מה הדין להיפך דבמוכר עצמו חזרה התורה
בעבד שמכרוהו בי"ד ולא מסר ללמדינו שעבודת לילה מעכבת
לו רבו שפחה, או שבא בגפו ורק אמה נתרבה בהדיא אף שאין
ולא היה רשות לרבו למסור לו לה עבודת לילה? אמנם לדעת ר'
שפחה (לדעת ראב"י לקמן כ' אליעזר, שסובר דבמוכר עצמו דינו
ע"א) האם מעניקים לו? כמכרוהו בי"ד ומוסרים לו שפחה
ולכאורה לפי מהלך ב' נראה וגם מעניקים לו, לכאורה לא
פשוט שמעניקים לו ועבודת מתיישב המהלך הב' (שהרי
לילה אינה לעיכובא) (שהרי יש לשיטתו, לא נתמעט מוכר עצמו

מהענקה ולא נצרך רבוי הא' שהבאנו לעיל, סובר השלנ"ל להענקה) ודו"ק. דבמסקנה הויעבודת לילה והנה, בסוגייתינו, במה שכתוב לעיכובא. (ונפשט הספק בגמ' "ואידך (ר' אליעזר) אי שהסתפקנו שם) ויוצא שנחלקו מהתם הו"א מדעתיה אבל בע"כ בזה ב' המהלכים. וכיון שלדעת ר' אימא לא, קמ"ל (דילפינן מ"אם אליעזר מתאים המהלך הא' לכן אדניו" דנותן לו אפי' בע"כ) כתב בנוסח זה, שהעבודת לילה ומפרש השלנ"ל דאם היה כתוב הוא לעיכובא שיוכל למסור לו. רק "משנה שכר שכיר" היינו וצריך לומר שהפיוס הוא רק למי אומרים שהתורה מפייסת את שקונה עבד אבל מי שקונה אמה האדון ואומרת לו "תן לו הענקה עליו להעניק גם בלי פיוס מגזה"כ. שהרי עבדך (מרצונו) ביום ולדעת ת"ק לפי מהלך הב' שסובר ובלילה" ואם לא הסכים העבד דמעניקים אף לעבד שבא בגפו, לקבל שפחה אל תתן לו צריך לומר שאין שום עיכוב הענקה, קמ"ל שיוכל למסור לו בשפחה ובפיוס ולא בא הכתוב אפילו בע"כ וחייב להעניק לו אלא ללמדינו שמוסר לו שפחה אפילו אם לא מסר לו שפחה כיון (בע"כ)]

שהיה בידו ליתן לו. מדבריו אלו ולסיכום: עבד שלא מסר לו רבו משמע שאם אין ביד האדון שפחה, וודאי מעניקים לו, אבל למסור לו שפחה, כגון עבד שבא עבד שבא בגפו שאין ביד רבו בגפו, אינו חייב להעניק לו. למסור לו שפחה. לדעת ת"ק תלוי ומשום כך נראה דלפי מהלך הדבר בב' מהלכים בשלנ"ל.

ולדעת ר"א בוודאי סבר כמהלך והגרר"ק שליט"א כתב דאין הכרח הא' ואין מעניקים לו. (אבל לזה בדברי המהרי"ט) בספר ק"פ להגרר"ק שליט"א (אות נ"ז) כתב שיותר מסתבר דאף למהלך הא' - אין עבודת הלילה מעכבת כלל ומעניקים גם למי שבא בגפו אלא שמה שכתב השלנ"ל בדף י"ז הוא לדעת מורו. (שא"צ עבודת לילה לעיכובא) והוא עצמו סובר כמש"כ בדף ט"ו דעבודת לילה הוי לעיכובא שיהא בידו למסור לו. ולכאורה הדרא קושיה לדוכתיה)

והמשנה למלך כתב להדיא (פ"ג הי"ב) שאם היה בידו למסור לו שפחה חייב בהענקה, אבל עבד שבא בגפו (לראב"י) אין מעניקים לו. (וכתב בשם המהרי"ט שפוטר מהענקה גם אם היה בידו למסור ולא מסר,